

УДК 378.13

Г. А. ЛІЩИНСЬКА-КРАВЕЦЬ

ХУДОЖНЬО-ТРУДОВА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті акцентується увага на сутності поняття «педагогічна майстерність», розкривається зміст основних його компонентів. Розглядається художньо-трудова підготовка, що спрямована на становлення професійної компетентності майбутнього вчителя технологій – фундаментальної складової його педагогічної майстерності. Показано, що здатність вчителя до творчої діяльності визначається креативністю – структурним компонентом його педагогічних здібностей.

Ключові слова: педагогічна майстерність, гуманістична спрямованість діяльності вчителя, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка, художньо-трудова підготовка.

Г. А. ЛИЩИНСКАЯ-КРАВЕЦ

ХУДОЖЕСТВЕННО-ТРУДОВАЯ ПОДГОТОВКА КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье акцентируется внимание на сущности понятия «педагогическое мастерство», раскрывается содержание основных его компонентов. Рассматривается художественно-трудова подготовка, направленная на становление профессиональной компетентности будущего учителя технологий, которая является фундаментальной составляющей его педагогического мастерства. Показано, что способность учителя к творческой деятельности определяется креативностью – структурным компонентом его педагогических способностей.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, гуманистическая направленность деятельности учителя, профессиональная компетентность, педагогические способности, педагогическая техника, художественно-трудова подготовка.

H. L. LISHCHYNSKA-KRAVETS

ARTISTIC AND WORKFORCE DEVELOPMENT AS A FORMING FACTOR OF THE TEACHING PROFESSIONAL ARTISTRY FOR THE FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES

The article points out the very core of the Professional Artistry of Teaching, and discloses an intension of its main constituents. It also investigates the artistic and workforce development, directed at formation of the professional competence of a future technologies teacher, which is a basic component of his professional artistry of teaching. It approves that the teacher's capacity for artistic activity is determined by creativity – a fundamental component of teaching capability.

Keywords: art of teaching, humanistic dimension of the teaching activity, professional competence, teaching capabilities, teaching technique, artistic and workforce development.

Нині професійна діяльність учителя технологій наповнюється дедалі глибшим творчим змістом, зокрема педагогу надана можливість вносити зміни не лише до окремого уроку, а й навчальної програми загалом, разом з традиційними використовувати нові форми роботи, розробляти та впроваджувати власні методичні напрацювання. У вчителя з'явилася справжня

можливість проявити себе як самостійного творця навчального процесу, активно реалізувати свій духовний потенціал. Нові завдання, поставлені перед сучасною школою, вимагають перегляду змісту педагогічної освіти, яка є ядром професійної компетентності вчителя. Зрозуміло, що освіта не тотожна обсягу засвоєної інформації, а набуті протягом навчання знання й уміння не завжди є запорукою успішної професійної діяльності та педагогічної майстерності.

Феномен педагогічної майстерності вивчали багато вітчизняних науковців і практиків педагогів. Так, В. Андрущенко, В. Бех, М. Бойченко, В. Журавський, М. Згуровський, Б. Клименко, В. Лутай, Ю. Малиновський, М. Михальченко, В. Огнев'юк, М. Романенко, Н. Скотна, М. Степко, В. Цикін, В. Шинкарук та інші досліджували систему професійної підготовки вчителя та формування його педагогічної майстерності. Л. Анциферова, Л. Бабич, Г. Балл, Є. Барбіна, В. Бутенко, І. Зязюн, Г. Кондратенко, Л. Крамущенко, І. Кривонос, Н. Кузьміна, М. Лазарєв, В. Сухомлинський та інші висвітлювали місце і роль педагогічної майстерності в системі професійних характеристик вчителя. Ю. Азаров, Л. Білієнко, В. Кан-Калик, Р. Кузьменко, А. Луцок, Г. Сагач, Т. Стратан, Т. Тхоржевська, С. Швидка досліджували формування педагогічної майстерності вчителя засобами навчально-виховного процесу.

Мета статті – розкрити роль художньо-трудової підготовки у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій.

У педагогіці найбільш цілісним та системним поняттям, що визначає якість професійної діяльності вчителя, є «педагогічна майстерність». На думку І. Зязюна, майбутньому вчителю не можна чекати закінчення педагогічного вузу, щоб потім у практичній діяльності стати майстром, йому потрібно у студентські роки набувати професіоналізму. Формування педагогічної майстерності є процесом поступовим. Перший його ступінь – професійна підготовка, яка відбувається у педагогічному ВНЗ. Пізніше педагог розпочинає викладацьку діяльність у навчальному закладі, де продовжується процес його професійного зростання, вдосконалення, але інтенсивніше та цілеспрямованіше. Ефективність цього процесу залежить від установки на самоосвіту й самовдосконалення. Крім того, вчитель може вчитися у педагогів-майстрів, аналізувати роботу досвідченіших колег, займатися методичною діяльністю. Проте на першому етапі формування педагогічної майстерності майбутньому вчителю потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком своїх здібностей до педагогічної діяльності, формуванням професійної позиції, виховуванням уміння спілкуватися з людьми, у процесі органічної взаємодії вирішувати завдання навчання та виховання. Тому поняття навчання у педагогічному вузі означає не лише засвоєння знань, а й розвиток здібностей, формування професійних якостей і вмінь, що допоможуть налаштувати особистість як інструмент педагогічного впливу на взаємодію з дітьми, батьками, колегами [7, с. 4–5].

Отже, одним із важливих завдань педагогічного ВНЗ є підтримка і розвиток педагогічної обдарованості майбутнього вчителя, формування його педагогічної майстерності. Сучасні дослідники під майстерністю вчителя розуміють найвищий рівень його педагогічної діяльності як вияв творчої активності особистості педагога: це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка.

Педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самоорганізації, системоутворюючим чинником якої є гуманістична спрямованість. Гуманістичний підхід не зводиться до якихось конкретних технологій чи методів навчання є це цілісною орієнтацією, в основі якої лежить перебудова особистісних установок педагога. Гуманістичний підхід в освіті апелює до індивідуалізації і диференціації навчання, що передбачає використання нормативів відповідно до програм розвитку, до радості учня, до процесу творчості. Найважливіше в цьому підході – формування в учнів не лише нормативних знань, а й механізмів самонавчання і самовиховання з урахуванням максимального включення індивідуальних здібностей кожного учня [1, с. 54].

Підґрунтям професійної майстерності є професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять ту основу високого професіоналізму в діяльності, яка забезпечує цілісність системи, що самоорганізується). Компетентність можна характеризувати як здатність вирішувати професійні завдання певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ЕТНОДИЗАЙН У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

знань, умінь, навичок, досвіду. Професійно-педагогічна компетентність відображає готовність і здібність вчителя професійно виконувати педагогічні функції згідно із прийнятими у суспільстві на цей час нормативами і стандартами. Саме тому поняття компетентність має конкретно-історичну визначеність і може оцінюватися лише у практичній діяльності.

Узагальнюючи вимоги до особистості педагога, які забезпечують його готовність до професійної діяльності, педагогічна наука прагне об'єднати їх у більш узагальнювальні цілісні властивості. Передовсім до них належить професіоналізм і близьке до нього поняття «професійна компетентність», яке відображає єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення діяльності та характеризує його професіоналізм [6, с. 40].

Розглядаючи специфічні психолого-педагогічні знання та вміння, якими має володіти майбутній учитель технологій, зазначимо, що обсяг необхідних знань і умінь з навчального предмета визначається Державним стандартом повної та середньої освіти й іншими нормативними документами. До спеціальних знань учителя технологій, відповідно до програми з трудового навчання, можна віднести знання сучасної техніки й виробничих технологій. Він повинен набути знання про нинішній рівень досягнень науки і техніки, структуру й організацію різних видів виробництва, їх сучасний стан, тенденції й перспективи розвитку, системи й засоби управління обладнанням, закономірності виробничих процесів, будову і принцип роботи обладнання, сучасні технології виробництва, принципи управління якістю продукції тощо.

Педагогічні здібності, як один з компонентів педагогічної майстерності, забезпечують швидкість самовдосконалення вчителя. До них належать: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційну стабільність, оптимістичне прогнозування та креативність.

Педагогічна техніка, що ґрунтується на знаннях і здібностях, дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізуючи структуру педагогічної діяльності.

Вона розглядається нами як форма організації поведінки вчителя. Гарантією високих результатів у педагогічній діяльності можуть стати лише знання, спрямованість і здібності у тісному взаємозв'язку з умінями, оволодінням способами дій. Педагогічна техніка – це вміння педагога вміло використовувати психофізичний апарат як інструмент педагогічного впливу, прийоми володіння своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою й увагою, а також прийоми впливу на інших (вербальними й невербальними засобами).

Усі компоненти педагогічної майстерності тісно взаємопов'язані між собою та здатні до саморозвитку, а не лише до зростання під впливом зовнішніх чинників. Отже, щоб учитель діяв творчо, самостійно, він повинен мати певну внутрішню опору, властивості, риси, розвиток яких забезпечить професійний саморозвиток педагога.

Зважаючи на вищезазначене, педагогічна майстерність, як цілісна та системна категорія, є інтегральною складовою становлення особистості вчителя технологій. Завдяки своїй поліфункціональній і синтетичній природі художньо-трудова діяльність, проектуючись у педагогічну реальність, утворює чітко структуровану систему з багатьох компонентів, що синтезують окремі напрями фахової підготовки вчителя технологій, забезпечуючи проникнення у різні галузі специфічних знань і умінь. Це значно підвищує можливості традиційного підходу до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій.

Для оволодіння педагогічною майстерністю необхідна систематична підготовка до кожного навчального заняття; постійна робота з новинками педагогічної і психологічної літератури, вилучення з них нового для практичної перевірки і використання; вивчення досвіду колег і запозичення всього кращого, корисного, дійсно необхідного; вироблення індивідуальних прийомів (постановка голосу, техніка мовлення, граматична правильність, дикція, інтонація, сила звуку та ін.); саморегуляція фізичного і психічного станів. Успіх педагогічної діяльності визначається передусім рівнем професійної підготовленості викладача. З нагромадженням досвіду формуються оптимальні прийоми праці, приходить майстерність, яка дозволяє швидко адаптуватися до будь-якої учнівської аудиторії, виникає легкість в роботі [4, с. 364].

Рівень педагогічної майстерності майбутнього вчителя технологій залежить від його здатності синтезувати знання з різних галузей науки й практики, структурувати їх, адаптувати до рівня сприйняття учнів того чи іншого класу та зробити ці знання надбанням учнів цього віку.

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ЕТНОДИЗАЙН У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Для ефективної реалізації завдань навчання і виховання школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва майбутньому вчителю технологій необхідно оволодіти високим рівнем художньо-трудової підготовки, яка залежить від належного засвоєння дисциплін загальнотехнічного та спеціального циклів і безпосередньо предметів, пов'язаних із вивченням художньої обробки матеріалів та методики їх викладання.

На думку М. Курача, художньо-трудова підготовка – це процес здійснення майбутніми учителями технологій пізнавально-перетворювальної діяльності, спрямованої на засвоєння знань і формування вмій та навичок з основних видів декоративно-ужиткового мистецтва як елементів культурної спадщини українського народу. Водночас вона є основою художньо-естетичного виховання, спрямованого на розвиток національної самосвідомості майбутнього педагога [2, с. 110].

Художньо-трудова підготовка майбутнього вчителя технологій, вважає Л. Оршанський, традиційно орієнтована на засвоєння певної суми знань і конкретних практичних умій та навичок з різних дисциплін циклів фундаментальної і фахової підготовки [5, с. 135]. Це шлях до становлення професійної компетентності майбутнього вчителя технологій, яка є фундаментальною складовою його педагогічної майстерності. Підґрунтя художньо-трудової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання – творча самореалізація особистості [5, с. 136].

Сутність творчої самореалізації проаналізував В. Муляр. На його думку, самореалізація – це не вид діяльності, а лише процес розгортання сутності особистості у процесі діяльності. Однак, як зазначає вчений, вона здійснюється не у будь-якій діяльності, а лише в тій, основою якої є процеси самодетермінації особистості. Самореалізація можлива тільки за умови творчої діяльності, тому творчість – це спосіб самореалізації особистості [3, с. 111]. Отже, для самореалізації вчителя в професійній діяльності вона має бути творчою.

Як вважає С. Сисоєва, творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації своїх творчих можливостей додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [8, с. 139].

Таким чином, здатність вчителя до творчої діяльності визначається інтегральною якістю його особистості – креативністю, яка є структурним компонентом педагогічних здібностей, що становлять складову педагогічної майстерності. Креативність вчителя розвивається у процесі фахової підготовки та подальшої професійної діяльності. Вона проявляється через уміння створювати креативну атмосферу, бачити педагогічні проблеми, знаходити нові оригінальні й продуктивні шляхи їх вирішення.

Ефективність створення сприятливих умов для творчого розвитку студентів у художньо-трудої діяльності, на думку Л. Оршанського, зумовлена: використанням індивідуальних психофізіологічних карт на кожного студента; запровадженням системи навчальних завдань творчого характеру, за допомогою яких створюються творчі ситуації, прямо чи опосередковано ставиться мета, завдання та вимоги до творчої художньо-трудої діяльності; чітким алгоритмом перебігу творчого процесу: 1) перші враження, творчі нагромадження і виникнення творчого задуму; 2) розробка художнього проекту декоративно-ужиткового виробу (нової форми, конструкції, моделі, оригінальної орнаментальної композиції тощо); 3) корекція і завершальне втілення художнього проекту в матеріалі та його публічний захист; систематичним та об'єктивним контролем за результатами творчої діяльності, взаємоконтролем учасників художньо-трудоого процесу [5, с. 186].

Отже, проекція навчально-виховних можливостей художньо-трудої діяльності на структурні компоненти педагогічної майстерності вчителя може розглядатися як потужний потенціал формування педагогічної майстерності майбутніх учителів технологій. Це сприяє розширенню можливостей впливу декоративно-ужиткового мистецтва на формування комплексу якостей майбутніх учителів технологій, а саме: розвиває психологічні якості особистості, формує соціально-етичну спрямованість студентів, здійснює професійно-педагогічну підготовку майбутніх фахівців, творить естетичний та мистецтвознавчий досвід майбутніх учителів технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краса педагогічної дії: навч. посібник для вчителів, аспірантів, студ. серед. та вищих навч. закладів. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Укр.-фінс. ін-т менедж. і бізнесу, 1997. – 302 с.
2. Курач М. С. Методичні аспекти реалізації міжпредметних зв'язків у художньо-трудої підготовці майбутніх вчителів трудового навчання / М. С. Курач // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка, 2007. – № 7. – С. 109–113.
3. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз): монографія / В. І. Муляр. – Житомир: ЖІТІ, 1997. – 214 с.
4. Наука і мистецтво педагогічної дії // Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр. підручник. – Ченстохов; К., 2001. – Вип. 3. – С. 357–380.
5. Оршанський Л. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання: монографія / Л. В. Оршанський. – Дрогобич: Швидко Друк, 2008. – 278 с.
6. Педагогіка: учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенін, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко и др. – М., 1998. – 658 с.
7. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І. А. Зязюна. – К., 1997. – 349 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.